

Episteme ve Doksa Düalizminde Eğitim Ontologyasının Problematığı

The Problematics of Educational Ontology in the Dualism of Episteme and Doxa

Ferhat KUTLUAY

Dr. Öğretim Üyesi, Siirt Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Siirt, Türkiye

Orcid: 0000-0001-7403-8675 ferhatkutluayl@siirt.edu.tr

Article Information/Makale Bilgisi

Cite as/Atıf: Kutluay, F. (2024). The Problematics of Educational Ontology in the Dualism of Episteme and Doxa. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 66, 205-219.

Kutluay, F. (2024). Episteme ve Doksa Düalizminde Eğitim Ontologyasının Problematığı. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 66, 205-219.

Article Types / Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Geliş Tarihi: February 14, 2024/14 Şubat 2024

Accepted/Kabul Tarihi: November 12, 2024/12 Kasım 2024

Published/Yayın Tarihi: December 23, 2024/23 Aralık 2024

Pub Date Season/Yayın Sezonu: December/Aralık

Issue/Sayı: 66 **Pages/Sayfa:** 205-219

Plagiarism/İntihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software./ Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.

Published by/Yayıncı: Van Yüzüncü Yıl University of Social Sciences Institute/Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ethical Statement/Etik Beyan: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited/ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Ferhat KUTLUAY).

Telif Hakkı ve Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır/ Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Öz

İnsanın bilgisi iki yeti aracılığıyla gelir. Duyular ve akıl. Duyulardan gelen bilgi doksa'dır. Doksatik bilgi aldatıcıdır çünkü duyuların değişken karakteri nedeniyle kesinliği yoktur. Bu nedenle duyular yoluyla edinilen doksa genellikle yanlış olarak kabul edilir. Akıl ise değişken bir karaktere sahip olmayan ve herkes için ortak olan bir yetidir. Akıl yoluyla elde edilen bilgi epistemiktir. Epistemik bilgi yalnızca açıkça algılanabilen veya kesin olarak çıkarılabilen gerçek bilgidir. Akıl yoluyla elde edilen epistemik bilgi belirli bir karaktere sahiptir ve doğru olarak kabul edilir. Ayrıca insan hayatının devamı ve sonraki zamanlara aktarılması için vazgeçilmez bir unsur olan eğitim büyük önem taşımaktadır. Çünkü insanlar hem kendilerini hem de çevrelerini değiştirmek, dönüştürmek ve geliştirmek için eğitime ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle eğitimin hangi temele dayandırılması gerektiği önemli bir konudur. Bu bakımdan doksa temelli bir eğitim yanlış, epistemik temelli bir eğitim ise doğru olacaktır. Kesinliğe dayanmayan doksa temelli bir eğitimin insanları ileriye taşıması mümkün değilken, kesin olan epistemik temelli eğitim insanları ileriye taşır. Dolayısıyla bu çalışma insan için hayati bir öneme sahip olan eğitim olgusunun önemine ve bu eğitim anlayışının epistemik ve epistemik olmayan biçiminde, hangi temel üzerinden inşa edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak bu çalışma, eğitim anlayışının epistemik temel üzerinden inşa edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Doksa, Episteme, Akıl, Duyu

Abstract

Man's knowledge comes through two faculties. Senses and mind. Information coming from the senses is doxa. Doxatic knowledge is deceptive because it lacks certainty due to the variable character of the senses. For this reason, doxa acquired through the senses is generally considered false. Mind, on the other hand, is a faculty that does not have a variable character and is common to everyone. Knowledge obtained through reason is epistemic. Epistemic knowledge is only real knowledge that can be clearly perceived or precisely inferred. Epistemic knowledge obtained through reason has a certain character and is considered true. In addition, education, which is an indispensable element for the continuation of human life and its transfer to later times, is of great importance. Because people need education to change, transform and improve both themselves and their environment. Therefore, it is an important issue on what basis education should be based. In this respect, a doxa-based education would be wrong, while an epistemic-based education would be right. While it is not possible for a doxa-based education that is not based on certainty to move people forward, a certain epistemic-based education moves people forward. Therefore, this study points out the importance of education, which is of vital importance for humans, and the basis on which this understanding of education should be built, in epistemic and non-epistemic forms. As a result, this study emphasizes that the understanding of education should be built on an epistemic basis.

Keywords: Education, Doxa, Episteme, Mind, Sense

Giriş

Yeryüzünde tüm canlılar, kendi olgusal varlıklarını sürdürürebilmek için birtakım temel şeylere ihtiyaç duyarlar ve bu temel ihtiyaçların giderilmesi şüphesiz bir zaruriyet addetmektedir. Temel besin maddelerini sağlamak, üremek, giyinmek, barınmak, korunmak, fotosentez yapmak ve doğaya adapte olmak, sözü edilen başlıca zaruriyetlerdir. Özellikle söz konusu üremek, barınmak, korunmak ve doğaya adapte olmak, sadece belirli bir süre değil, kendini daha geniş bir zamanda var etmeye yönelik olgulardır. Bu olgular, bir canlının gerek kendisinin ve gerek türünün kuşaktan kuşağa aktarılması anlamına gelir. Bunun için temel bir fenomenin yerine getirilmesi gerekmektedir: Eğitim. Eğitimin anlamı, var olmayı sürdürmedir. Eğitimin bu karakteristiğinden, neslin bir sonraki kuşağa özgül varlığını nakledip somut ontolojik sürdürülebilirliğe sahip olmak için merkezi işleve sahip olduğu ortaya çıkar. Eğitim insan ve hayvan gibi canlı türlerinin, hayatta kalmak için yaşamsal pratiklere yönelik ebeveynlerin, yakın derecede akrabaların veya grubun diğer üyelerinin yardımını almaktır. Eğitim; bir avın nasıl yakalanacağı, suyun nerden ve nasıl temin edileceği, bir yuvanın nasıl yapılacağı ve diğerlerinden gelebilecek tehlikelerden kendini nasıl koruyacağı gibi belli başlı edimleri içermektedir.

Hayvanların bakıma ve gözetime ihtiyacı yoktur, en fazla yiyeceğe, sıcaklığa, rehberliğe veya bir tür korumaya ihtiyaçları vardır. Evet, çoğu hayvanın yiyeceğe ihtiyacı vardır ancak ihtiyaç duydukları şey bakım ve gözetim değildir (Kant, 2013, s. 31). İnsan gibi bir canlı söz konusu olduğunda bakım ve gözetim, ihmale teslim edilemeyecek salt ihtiyaç momentleridir. Bakım ve gözetimin de doğru yapılması büyük bir önem arz etmektedir ve bu da doğru bir eğitim gerektirmektedir. Çünkü insan varlığı, doğduğu andan itibaren yaşam mücadelesinde ayakta kalabilme kapasitesine katkı sağlaması için eğitime muhtaçtır. En basit anlatımla insan varlığı ancak başka bir insanın bakımı ve rehberliği altında türünün bekasını sağlayabilmektedir.

İnsan sadece yaşamını devam ettirmek için değil, bununla birlikte kendini değiştirmek, dönüştürmek ve geliştirmek için de esasında getirdiği bir doğaya sahiptir. Gelişim ve değişimler dizisi, basitten karmaşığa doğru giden bir süreci kapsamaktadır. Bu süreç basit aletler yapmaktan, sanat ve edebiyat icra etmeye, iletişim kurmaya, yardımlaşmaya, iletişim ve yardımlaşma neticesinde bir araya gelerek büyük sosyal alanlar inşa etmeye ve bunun sonucunda medeniyet kurmayı ihtiva etmektedir. Nitekim insan ne canlıların ne de eşyanın kendi halinde kalmasına müsaade eder; her şeyi değiştirir, dönüştürür ve böylelikle tahrif eder. Zamana, mekâna ve doğa koşullarına karışmakla yetinmez, kendini ve cinsini de biçimlendirmek, onu bir forma sokmak ister. Ancak insanda var olan bu değiştirme ve biçim verme tutkusu olmasaydı her şey daha kötüye giderdi ve aynı zamanda bu eğitim olmasaydı, mevcut koşullar altında, doğuştan kendi başına bırakılan bir insan diğerlerinden daha canavar olacaktır (Rousseau, 2009, s. 11). Bunun içindir ki iyi bir eğitim ve öğretim aracılığıyla kıymetli canlılar hâsıl olur. Bu canlılar da böyle bir eğitim ile her yönden öncekilerden daha iyi de olurlar (Platon, 2010, s. 120). İyi eğitim için de doğru bilgiye sahip olunması koşulu elzemdir. Nitekim antik Yunanlılardan bilgeliğin yaşamın en yüce amacı olduğunu ve bilgeliğin ya bilgiyle özdeş ya da onun en yüksek biçimi olduğunu savunan bir gelenek söz konusudur. Elbette tüm içerilenler, insanın doğuştan getirdiği şeyler şeklinde serimlenemez. Dolayısıyla bunlar ancak daha sonra eğitim sonucunda insanın diğerlerinden öğrenerek sahip olacağı kazanımlardır. Buradaki itici güç, kazanımların insanın kendini ileriki zamanlarda da var etmeyi amaçlamasıdır. Amacına ancak kazanımlarını kendinden sonrakilere doğru bir eğitim yoluyla vererek ulaşabilir.

İnsan türü için merkezi önemde olan eğitim hadisesinin, onun nasıl olacağına ve kimler eliyle gerçekleşeceğine yönelik tartışmaları da ister istemez beraberinde getirmiştir. Öyle ki her toplumun ve hatta her insanın kendine özgü bir bakış açısına sahip olması yani insanın inanç, değer, kültür, iklim ve coğrafik unsurlar nedeniyle rölatif bilgi yönünün baskın olması, farklı eğitim anlayışını dikte ettiğinden tartışmanın boyutunu daha da önemli bir yöne çekmiştir. Tartışmanın varlığı ve önemi, insanın yeryüzüne gelmesi tarihi ile yaşıt olacak kadar eskiye dayandığı söylenebilir. Nitekim söylenildiği üzere (Kant, 2013, s. 35), insan doğduğu andan itibaren eğitime muhtaç bir varlıktır. Aynı şekilde tartışmanın varlığı, günümüze değin her toplumda önemli ölçüde hala sürmektedir. İleri olarak addedilen toplumlarda eğitim, bilhassa gelişmenin en temel unsuru olarak görüldüğü için radikal bir zemin üzerine oturtulmuştur. Bu nedenle gelişime yönelik hangi bilgi türü gözetilerek içerik itibarıyla ne türden bir eğitimin verilmesi gerektiği, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bilgi sorunsalı kılavuzluğunda yürütülecek eğitimin epistemik temele sahip bilimsel yöntem tarafından belirlenmesi mi yoksa her kültürün ya da grubun ve hatta her bir kişinin kendi değerlerini yansıtan doksatik özelliğe sahip dogmatik bir karaktere sahip inanç, kültür, gelenek ve görenekleri mi ihtiva etmesi gerekir? Buradan hareketle çalışmada hangi eğitim, en değerlidir sorusunun yanıtı serimlenecektir.

1. Episteme ve Doksa Düalizmi

Felsefeciler, özellikle algılamanın doğasına ve algı yoluyla ya da diğer bilgi kaynakları (örneğin hafızanın bildiklerimizimiz deposu olması) yoluyla ne bilebildiğimize -ya da yanlışlıkla bildiğimizi sandığımızı- çok fazla kafa yormuşlardır. Geçmişte öğrendiklerimiz, bilincin iç yaşamlarımızı açığa vurması, yansımanın soyut konularda bilgi edinmenin bir yolu olması ve

tanıklığın başlangıçta başkaları tarafından edinilen bir bilgi kaynağı olmasıydı (Audi, 2003, s. 1). Buradan yola çıkan çoğunluk felsefeciler, insanın doğuştan özellikle iki bilgi¹ elde etme yetisine sahip olduğunu söylediler; akıl ve duyular. Akıl mantığa, duyular ise görünümlere tekabül etmektedir. İnsan, bu iki yeti aracılığıyla gündelik pratikleri icra etmektedir. Gündelik pratikler insanın, olağan akışkanlığında bir yaşam sürdürmesine olanak sağlamaktadır. Gündelik pratikler içerisinde insanın edindiği birçok izlenimler söz konusu ve bu izlenimler kimi zaman doğru ve kimi zaman yanlış olabilmektedir. Nitekim izlenimlerin kimisi epistemik temelli iken, kimisi ise doksa temellidir. Epistemik temelli izlenimler doğru, doksa temelli izlenimler ise yanlış kabul görmektedir. (Güçlü ve Uzun, 2002, s.426). Episteme'nin ölçütü değişmeyen genel-geçer akıl, doksa'nın ölçütü ise değişken karaktere sahip duyulardır ve bu nedenle duyular kesinlik bildirmezler (Laertios, 2003, s. 430). Çünkü episteme, özellikle de üzerinde durulacak 'epistashai' fiilinden türetilen zorunlu olarak doğru önermelerin bilgisidir (Preus, 2007, s. 105). Diğer bir ifadeyle hangi konuda olursa olsun, başkalarının neye inandığını değil, yalnızca açıkça algılanabilen ya da kesin olarak çıkarılabilen şeyleri araştırmalıyız; bunlar gerçek bilginin edinilebileceği tek yoldur (Descartes, 1957, s. 25). Platon'un bilgi kuramının bir yandan metafiziksel yönü, diğer yandan epistemolojik yönü, düalist yapıyı doğurmaktadır. Bu ikilik onun, bilgi kuramına yansiyarak bilgi(episteme) ve sanı(doksa) ayrımının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Demir, 2015, s. 286). Böylelikle Platon'a (2010) göre algılanabilir dünyanın kavranması ise, formlarla diyalektik temas kuranların erişebileceği episteme'nin tersine, doksa'dır (s. 186-191). Buradan yola çıkıldığında episteme bilime, doksanın ise aldatıcı imgelere dayandığını görebilmekteyiz. Öyleyse bilginin doğasına ilişkin episteme ve doksa, doğruluk değerleri bakımından birbirine tezatlık teşkil eden iki önemli kavram çiftidir.

Antik Yunanlılar 'görünüşün' iki anlamını ayırt edebileceğimizi çok erken fark etmişlerdir. Modern filozofların 'epistemik' ve 'epistemik olmayan' olarak adlandırdıkları şeydir bu. Epistemik görünüşler, gerçekliği varsayılan olarak temsil eden veya yansıtan görünüşlerdir. Onlar gerçekliğin bize sunulan 'yüzü'dür. Bu mantığa göre, fiilen öyle olduğu için falancanın öyle göründüğünü söyleriz. Epistemik olmayan görünüşler, gerçekliği tam olarak temsil etmeyen görünüşlerdir. Bu anlamda, şeyler gerçekte olduklarından farklı görünürler. Eğer tüm görünüşler açıkça epistemik olsaydı, doğa felsefesi doğanın bereketinin bir kataloğundan başka bir şey olmazdı. Dolayısıyla, muhtemelen, doğanın düzenine dair açıklamanın çıkarılabileceği varsayılan görünüşler, en azından bazı açılardan epistemik değildir. Örneğin, eğer şeyler niteliksel olarak çeşitli ve karmaşık görünüyorsa ama gerçekte boşluktaki atomlardan başka bir şey değilse, başladığımız görünüşler epistemik değildir (Gerson, 2009, s. 15).

1.1. Episteme

Tam önümdeki yeşil alana baktığımda, sadece orada bir yeşil alan olduğuna değil, aynı zamanda bir yeşil alan gördüğüme de inanabilirim. Ve ben bir tane görüyorum. Bunu görsel olarak algılıyorum, tıpkı elimdeki bardağı dokunsal olarak algıladığım gibi. Her iki inanç da yani orada yeşil bir alan olduğu inancı ve benim yeşil bir alan gördüğüme dair kendime atıfta bulunan inanç, nedensel, gerekçelendirici ve epistemik olarak görsel deneyimimde temellenir. Bu deneyim tarafından üretilirler, bu deneyim tarafından gerekçelendirilirler ve bu deneyim sayesinde bilgi oluştururlar. Ve böyle bir deneyim tekrar tekrar herkes için aynı sonucu verdiğinde, biz bu tür bir bilgiyi epistemik bilgi olarak adlandırıyoruz. Daha birçok bilgiyi, bu türden bir bilgi sınıfına dâhil edebiliyoruz. Ancak episteme'nin ne olduğuna yönelik daha geniş bir tartışma gerekir.

Bilgi teriminin dayandığı Grekçe'deki 'Epistêmê (ἐπιστήμη) ifadesi, İngilizce'ye 'episteme' olarak çevrilmektedir. Dolayısıyla 'üzerinde durmak' fiilinden türetilen 'Epistêmê' şu demektir: doksa'ya (duyumlar yoluyla elde edilen kanı) karşıt olarak hakiki ve bilimsel bilgidir. Ayrıca praktike'ye ve poietike'ye karşıt olarak teorik bilgi manasını da taşımaktadır (Peters, 2004, s. 107-08). Bilgi, özellikle de üzerinde durulacak 'epistashai' fiilinden türetilen zorunlu olarak doğru önermelerin bilgisidir. Presokratikler genellikle episteme sözcüğünü kullanmazlar; 'sophia', 'gnome' veya 'gnosis'i tercih ediyorlar. Bunun yanında bilhassa Aristoteles'in çevirilerinde episteme sıklıkla ve makul bir şekilde 'bilim' olarak karakterize edilir (Preus, 2007, s. 105-106).

Bilim, içinde yaşadığımız dünyayı anlama, açıklama ve tahmin etme çabasından başka bir şey değildir. Bilimin en önemli amaçlarından biri etrafımızdaki dünyada olup bitenleri anlatmaya çalışmaktır. Bazen pratik amaçlar için açıklamalar ararız. Örneğin, ozon tabakasının neden bu kadar hızlı tükendiğini bilmek isteyebiliriz, böylece bu konuda bir şeyler deneyebiliriz. Diğer durumlarda sırf entelektüel merakımızı tatmin etmek için bilimsel açıklamalar ararız; dünyanın nasıl işlediğini daha iyi anlamak isteriz (Okasha, 2002, s. 40).

Çeşitli dinler de dünyayı anlamaya ve açıklamaya çalışır. Benzer şekilde astroloji ve falcılık da geleceği tahmin etmeye yönelik girişimlerdir. Tarihçiler geçmişte olanları anlamaya ve açıklamaya çalışırlar. Ancak çoğu insan ne bu faaliyetleri bilim

¹ Bazı filozoflar bilgi edinmeye akıl ve duyuların yanında vahiy ve sezgiyi de ekleseler de son ikisi üzerinde çoğunlukla bir uzlaşımın olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu nedenle bilgi edinmenin akıl ve duyular olmak üzere iki biçimi olduğunu söyleyeceğiz.

olarak tanımlar ne de bunlar genellikle bir bilim dalı olarak görülür. Bu tür bakış açısının amaçlarından biri, bilimi bilim olmayandan, özellikle mantıksal ampiristlerin 'metafizik' olarak alay ettikleri şeyi ayırmaktır. Buna karşın bilimin diğerlerinden ayırt edici özellikleri, bilim adamlarının (insanlarını) dünyayı araştırmak için kullandıkları belirli yöntemlerde yatmaktadır. Çünkü birçok bilim, bilimsel olmayan disiplinlerde bulunmayan farklı araştırma yöntemlerini kullanır. Bunlar deney, gözlem ve teori oluşturma gibi temel tekniklerdir. Bu teknikler bilim adamlarına, doğanın pek çok sırrını çözmesine olanak sağlamaya yardımcı olmuştur (Okasha, 2002, s. 1-2). Ayrıca bu teknikler uygulamaya sokulurken rasyonellik kavramıyla sıkı ilişkisi de unutulmamalıdır. Çünkü Weber'in(kaynak) de belirttiği üzere, insan yaşamının sürekli artan rasyonel olarak organize edilmesinin büyük bir payı vardır. Nihayetinde insan aklı, insan soyunun birliğinin temelidir.

Bilim insanları tarafından sözü edilen teknikler kullanılırken dikkat edilmesi gereken belirli birkaç önemli husus vardır. Bilim insanlarının evrensellik, nesnellik ve objektiflik kriterlerini de göz önünde tutması gerekmektedir. Bilim değerlerden, batıl inançlardan, kültürlerden ve kişisel eğilimlerden azade olmak zorundadır. Özellikle hiçbir şüpheye mahal vermeksizin, insanlığın ve sağduyunun batıl inançlara karşı elde ettiği zaferin bir bütün olarak bilimsel görüşün yaygın hale gelmesine bağlı olduğunu söyleyebiliriz (Russell, 2003, s. 12). Eğer araştırmamızın bizi, aksi takdirde belirsiz olanın ötesinde var olanı anlama yoluyla gerçekten bir yere götürebileceğine dair bir güvene sahip olmak istiyorsak, insan araştırmasının önemli bir hedefi olarak nesnel hakikat kavramı kesinlikle vazgeçilmezdir. Belirli bir konu hakkında nesnel gerçeği keşfetme olasılığını inkâr etmeye yönelik herhangi bir ciddi girişim, o konuya ilişkin gerçek rasyonel araştırma olasılığının inkâr edilmesiyle eşdeğerdir (Carr, 1994, s. 221-238). İşte bu yüzden bilgi, şart koşulmuş ya da anlamsal olarak belirlenmiş bir inanç türü olarak görülemez; daha ziyade gerçek ya da nesnel olarak belirlenebilir bir başarıdır. Ve aslında bu kazanım, mümkün olan en yüksek bilişsel başarıyla yani bilgelikle aynıdır.

Episteme'nin bilime ve bilimin de nesnel hakikate denk geldiği apaçıktır. Nesnel hakikat ise hiç kimsenin reddetmekte herhangi haklı bir gerekçeye sahip olmadığı evrensel bir kavramdır. Nesnel hakikat, kolaylıkla tanınabilir ve gerçekten de bugün terimin neredeyse tek anlamı haline gelmiştir. Eğer iki kere ikinin dört ettiğini biliyorsam, bu bilgi hiçbir surette kişisel değildir; bir kez onu tanıdığımda, onu bilirim ve onu kendime ait kılmak için sürekli çabalamama gerek kalmaz: Bu, zihinsel tavan arasında, ihtiyaç duyduğumda elimi koyabileceğim güvenilir eski bir eşya parçasıdır (Barrett, 2003, s. 171). Böylelikle bu kavramın sana, bana veya başkalarına göre değişebilen özelliğe sahip olmadığını da rahatlıkla anlayabiliriz. Bilimsel herhangi bir kavramın değişebilirliği ancak yeni bulguların ortaya çıkmasıyla söz konusu olabilir. Ya da Popper'in perspektifiyle onun yanlışlanabilirliğiyle mümkün olabilir. Diğer bir ifadeyle bu tür bilginin özünde evrenin herhangi bir yerinde "siyah tek bir kuğunun" var olabileceği şüphesinin hiçbir zaman göz ardı edilmemesi gerektiği düşüncesi yer almaktadır (Popper, 2015, s. 18). Öyleyse bütün insanları ortak bir paydada buluşturabilmek ancak genel geçer bir özelliğe sahip olabilecek episteme ile mümkün olabilir. Bu nedenle episteme, antik çağdan başlayarak Avrupa'da 1500 ile 1750 yılları arasında meydana gelen ve şimdi bilimsel devrim olarak adlandırdığımız hızlı bilimsel gelişme dönemine kadar temel bir öneme sahip olmuştur. Bu itibarla medeniyetin çatı kısmını oluşturan Batı uygarlığını veya ileri varsaydığımız toplumları benzersiz kılan şeyin bilime sahip olmasıdır ve bilimde sınırsız, tek tip ve sürekli bir ilerleme bulduğumuz ileri sürülebilir (Barrett, 2003, s. 37).

1.2. Doksa

Doksa genel itibarıyla kanı, kanaat, sanı, zan, yargı, yargılama, hüküm anlamlarını taşıyan, orijini Yunanca'ya dayanan önemli bir kavramdır. Daha net bir ifadeyle doksa, bilgiye karşıt olarak salt kanı, sanı anlamına gelmektedir (Peters, 2004, s. 74). Bu tür bir bilgi ayrımı, antik çağın önemli filozoflarından olan Ksenophanes'e kadar geri gider. Ksenophanes, Tanrılar ve bahsettiğim her şey hakkındaki açık gerçeği (saphelere göre) hiç kimse bilmiyor ve bilemeyecek; çünkü kişi olup biteni söylemeyi tamamen başarmış olsa bile yine de bunu bilmez; varsayım (doksa) her şeyin üzerinde sıralanmıştır (DK, 1960, Fr. B34). diyerek ortaya koyar. Ancak ayrım, Parmenides ile birlikte daha da belirginleşmeye başlar. Parmenides, parçalar halinde kalan iki bölüme ayrılan şiirinde, hakikat ile hakiki inancı olmayan ölümlülerin görüşleri arasında ayrım yapar. Şiirin ilk bölümünde 'gerçeğin yolunu' (alētheia) araştırıyor; bunu ikincisi, 'inanç yolu' (doksa) takip eder (DK, 1960, Fr. B1, 31-32). Empedokles de duyularımıza sunulan dünya ile onun türü olan entelektüel dünya arasında bir ayrım olduğunu kabul eder. Bu bağlamda insan hakikatin kendisi olan bütün unsurları tek başına mükemmel birlik içinde göremez. Bu nedenle Empedokles, hissedilenin tanıklığını reddeder ve şunu ileri sürer; sadece saf akıl gerçeğin bilgisine ulaşabilir. Ayrımı Platon'da en net bir biçimiyle görmemiz daha mümkündür. Platon'a göre doksa, formlarla (eide) diyalektik temas kuranların erişebileceği episteme'nin karşıtıdır. Algılanan nesnenin maddi doğasına dair bir anlayışa dayalı bir güvene karşı yalnızca görünüşlere dikkat etmeye dayalı bir varsayımdır. Platon'a göre, değişen bir şey bilinmeyeceği ve bilgi de her zaman tümelin bilgisi olmak durumunda olduğu için, değişken, duyusal varlıkları konu alan doksa gerçek anlamda bir bilgi olamaz. Aristoteles ise, olumsal olguların inancına ve zorunlu olguların episteme'sine sahip olduğumuzu söyleyerek bu ayrımı ortaya koyar. Son olarak bu

ayrımı ortaya koyan önemli filozoflardan birisi de Epikuros'tur. Epikuros'a göre doksa, aesthesis'e benzer ama ondan farklı bir harekettir; doksa duyuların kanıtlarının ötesine geçebilir ve dolayısıyla hatalı olabilir (Preus, 2007, s. 93).

Antik Yunan filozoflarında çoğunlukla ortak görüş, doksanın özellikle salt duyulara ya da görünüşlere dayanıyor olmasıdır. Doksa'nın konuları, duyulur şeyler ve insanlığın ortak olarak yaygın bir şekilde inandığı kanaatlerdir. Yani herkese veya çoğunluğa göre doğru görünen görünüşlerdir. Bu nedenle salt duyulara dayanıyor olması, onun hakiki bilgi biçiminde düşünülmemeyeceği yönündedir. Çünkü duyular, görünüşlerin² değişken karakterinden dolayı aldatıcı bir özelliğe sahiptir ve güvenilmezdir. Duyuların algılama düzeyi de kişiden kişiye değiştiğinden, görünüşler de kişiden kişiye değişkenlik gösterecektir. Bu nedenle, görece bir karaktere sahip olan şeylerden elde edilen bilginin hakikiliğinden de pekâlâ söz edilemez. Kısacası değişenin belli bir zamanda belli bir türden olduğu, buna karşın daha sonraki bir zamanda söz konusu türden olmadığı için bir çelişki içermektedir ve kendinde çelişik olanın, her ne ise, bilinmeyeceğidir. Örneğin günlük yaşamın birçok tipik aktivitesinde bize rehberlik edecek kadar çok şey öğrendiğimizi düşünmek tamamen doğaldır. Ancak bazen yaptıklarımızı yanlış hatırladığımız veya inandıklarımızdan yanlış sonuçlar çıkardığımız gibi, bazen algıladıklarımız hakkında da hatalar yaparız. O zaman aslında bilmediğimiz bir şeyi bildiğimizi düşünebiliriz; tıpkı dikkatsizlik nedeniyle hatalar yapmamız veya canlı rüyalara aldanmamız gibi (Audi, 2003, s. 1).

Doksatik bir bilgi türünün oluşmasında salt duyuların görünüşlerin aldatıcılığına maruz kalması değil, aynı zamanda inançların, kültürün, gelenek ve göreneklerin, arzu ve isteklerin de bu duyuları aldatıcılığa sürüklemesi de söz konusudur. Mesela bir inanç, inancın kendisinden değil, dünyanın bazı özelliklerinden dolayı doğrudur ve bir inanç, inancın kendisinden başka bir şey nedeniyle, yani onu haklı çıkardığı varsayılan kanıt nedeniyle haklı çıkar. Eğer bir inancı bilgiye dönüştüren şey, inancın kendisinden bağımsız olarak dünyadaki faktörlerse, tek gerçek veya nesnel şeyin inanç olduğu sonucuna varabiliriz; bilgi sadece bu diğer faktörler açısından dikkate alınan inançtır. Kısacası bir inanç ile aynı inancın bilgi olarak kabul edilmesi arasında yalnızca kavramsal bir fark vardır (Gerson, 2009, s. 4).

Inancın hakiki bilgi olarak kabul görmesi, onun hakikiliğini ortaya çıkaran kanıtlarla sıkı ilişki içerisinde olmasına bağlıdır. Yani bir şeyin öyle olduğuna inanmak, o şeyin doğru olduğu anlamına gelmemektedir, elbette aynı şekilde yanlış olduğu anlamına da gelmemektedir. Bu diğer her şey için de geçerlidir. Gündelik pratikler sonucunda edindiğimiz bilgiler ve bu bilgileri herhangi bir sorgulamaya tabi tutmadan pratiğe döktüğümüz ve birkaç sefer tekrar ederek alışkanlık haline getirdiğimiz eylemler vardır. Bu eylemler, belli bir süre sonra kuşaktan kuşağa aktararak kendilerini ortaya koyarlar. Bunlar üzerinde çoğunluk tarafından doğru veya yanlış olduğu pek düşünülmeden ya da sorgulanmadan varlığını devam ettirirler. Böylelikle bunlar da hakiki bilgi olarak belleğimize yerleşerek uzun süreler boyunca bizlerle beraber pratik bir yaşam alanına sahip olurlar. Bazı toplumların farklı giyinme veya yeme biçiminin ve bunu yanında kutlanılan özel gün veya bayramların kendine özgü olarak kutlanıyor olmasının diğerlerinden farklılık göstermesi, sözü edilen farklı bilginin alışkanlık pratikleri içerisinde kendine yer bulmasıdır. Afrika'nın herhangi bir yerinde kutlama pratiklerinin Asya'daki herhangi bir yerdeki pratiklerden farklılık göstermesi buna tamamen uyan bir örnektir. Diğer birçok yerde de buna benzer farklılıkların söz konusu olduğu şüphesizdir. Bunun yanında kimi yerlerde elimizle yemeği yemek doğal karşılanırken, başka yerlerde kaşık veya çatal kullanmak daha nezaket kuralları içerisinde yer almaktadır. Ayrıca bazı yerlerde bunları bile kullanmak çok barbarca görüldüğünden, onun yerine çubuklar kullanmak insan doğasına daha yaraşır biçimde kabul görmektedir. Söylenildiği üzere tüm bu farklılıklar temelde, görünüşlerin duyular üzerinde farklı bilgi tezahürüne yol açmasından ileri gelmektedir.

Öyleyse inançlarımız, kültürlerimiz, adetlerimiz ve geleneklerimiz, genel itibarıyla sanı veya kanaat bilgisine denk düştüğü söylenebilir ve bu nedenle çoğunlukla onları hakiki bilgi olarak varsaymak doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zaten daha en başında bunların toplumdaki topluma veya kişiden kişiye değiştiği dikkate aldığımızda, onların doğru olmayacağı ortaya çıkmaktadır. Buna yönelik sofistlerin rölativist ontolojisinin yansımalarını doğal olarak epistemolojilerinde de çok net görebiliriz. Dolayısıyla bütün sofistlerin hepsinin paylaştığı tek bir epistemolojik bakış açısı vardır; bilginin ancak algılanan konuya göre olabileceği bir şüphecilik durumu. Görünüşlerin arkasında nesnel ve kalıcı bir gerçeklik olmadığı ve bu nedenle, bunlar tamamen öznel oldukları için bilimsel bilgi olasılığı söz konusu değildir. Gerçek bireysel ve geçicidir, evrensel ve kalıcı değildir. Çünkü herhangi bir insan için gerçek, basitçe ikna edilebileceği şeydir ve herhangi birini siyahın beyaz olduğuna ikna etmek mümkündür. Bu inanç olabilir ama bilgi asla olamaz. Böyle bir atmosferde epistemolojinin 'bana görünen benim için ve sana görünen senin içindir' olması şaşırtıcı değildir (Guthrie, 1971, s. 200-204). 'Bana görünen benim için ve sana görünen senin içindir' biçiminde bir anlayış, eğitim söz konusu olduğunda, ister istemez beraberinde birbirinden farklı eğitim anlayışlarını

² Varolanlar erişim minvallerine bağlı olarak kendilerini kendinde çeşitli tarzlarda gösterebilirler. Hatta varolanların kendilerini kendinde olmadıkları gibi gösterme olanağı bile bulunmaktadır. Bu gibi durumlarda varolanlar kendilerini "başka bir şey gibi" gösterirler ki bu tür kendini göstermelere görünüş denir (Bkz. Heidegger, 2018, s. 57).

getirmek zorunda kalacaktır. Söz konusu anlayışın tersi durumunda ise, benzer eğitim anlayışının oluşmasına yol açacaktır. Bu durumda birincil anlayış doksatik, ikinci anlayış ise epistemik bir anlayışa karşılık gelecektir. O halde epistemik mi yoksa doksatik bir anlayış mı, eğitim ontologyası için rasyonel olabilir sorusunu şimdi sorabiliriz.

2. Eğitim Ontologyası

Söz konusu eğitim hem önemli hem de yanıtlanması zor olan evrensel bir meseledir. Onun önemi ve ciddiyetine yönelik en net ifadeyi Nietzsche şöyle ortaya koyar; "Benimle birlikte kafa yormaya niyetlendiğiniz konu öylesine ciddi ve önemli ve belli bir anlamda öylesine rahatsız edici ki ben de sizler gibi, bu konuda bir şeyler öğreteceğini vaat eden herhangi bir kimseye koşardım, isterse o kişi çok genç, isterse bu probleme uygun ve yeterli bir şeyleri kendi gücüyle hiç de baş edecek gibi görünmesin" (Nietzsche, 2010, s. 15). Ancak aydınlığa kavuşması ne kadar zor bir mesele olsa da yine de eğitim kavramının ne olduğu, Platon'dan bu yana birçok filozof tarafından ihtimamla ele alındı. Ayrıca filozoflarla birlikte eğitim konusu insanlar, toplumlar, bazı belirli gruplar ve devletlerin de her zaman ana odağında yer aldı. Günümüzde bile bu konu neredeyse herkes tarafından hala en merkezi olmaya devam etmektedir.

İnsanlığın ortaya çıkışıyla birlikte eğitim önem kazanmaya başlasa da Antik Yunan'da bu önem daha görünür olmuştur. Kavramın Antik Yunan'da daha görünür olmasını sağlayan en önemli etken, Antik Yunan'da iyi yetişmiş birer vatandaş olmak öncelik itibarıyla, 'okuma-yazma' ve 'sanat' eğitimini gerekli kılmasıydı. Grekçe'de eğitim sözcüğünün karşılığı 'Paideia' dir. 'Paideia' (Παιδεία) ise, 'okuma-yazma ve sanat' (Preus, 2007, s. 192) anlamlarına gelmektedir. Eğitim sözcüğü ya da 'Paideia' (okuma-yazma ve sanat), Grek dilinden Latince'ye geçerek daha spesifik bir anlam kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda Paideia'nın Latince'deki karşılığı, 'educare' ya da 'educere' gibi iki sözcüktür. Yani 'eğitim' kelimesi iki Latince kelimenin birinden veya belki her ikisinden de türetilir. Bunlar 'öncülük etmek' veya 'eğitmek' anlamına gelen educere ve 'eğitmek' veya 'beslemek' anlamına gelen educare'dir (Gingell ve Winch, 2002, s. 70). Educare, "hayvanları veya bitkileri yetiştirmek anlamında ancak daha yaygın olarak çocukların bakımını üstlenmek anlamına gelir" (Reboul, 1991, s. 20) Buradaki yetiştirmek, bireyin nasıl bir form alması gerektiği ile ilgilidir yani bireyin istenilen forma sokulmasıdır.

Yetiştirmek, bakımını üstlenmek veya educare yaklaşımından bakıldığında, öğrencileri mevcut sisteme entegre etmeyi amaçlayan bir yaklaşımdır ve sonuç olarak öğrencilerin kazandığı şey belirli körlüklerdir. At gözlüğü takan herkes, artık kendileri için seçilen rolleri oynamaya hazırdır. Educere anlamında eğitim ise, öğrencilerin hem dünyayı hem de kendilerini keşfetmelerini sağlayan bir evrim, bir olgunlaşmadır; herhangi bir pragmatik nedenle değil, doğası gereği değerli oldukları için belirli zihinsel veya fiziksel becerileri geliştirmektir. Bu süreçte öğrenci, başka bir kişinin otoritesine güvenmeden kendi başına beceriler edinmeye ve hatta öğretmeninden farklı olmaya teşvik edilecektir (Toku, 2002). Eğitim sözcüğünün daha sonra Latince'den başka dillere geçtiğini ve bu dillerde birbirine yakın anlamlarda kullanıldığını görüyoruz. Örneğin 19. yüzyıl Fransızca lügatinde 'eğitim' (education) bilhassa yaşamayı bilmek manasına gelir ki bu da 'üst' sınıfın sahip olduğu normlara, sembollere, değerlere, parolalara adapte olmayı ve en önemlisi kendisini bizzat kontrol etmeyi gerektirir; eğitim görmüş kişi, mevkisini korumak ve soğukkanlı kalmak bakımından çifte manası içerisinde nasıl eyleyeceğini bilen kişidir. Bununla birlikte sözcük, İngilizce'de 'education' sözcüğüne tekabül etmektedir. Kelime olarak 'education', kurum olarak, okul ve üniversite sistemi olarak öğretim manasını taşır (Reboul, 1991, s. 20-21). Burada eğitim, tümüyle sistematik bir çerçeveye oturtulmuş ve uzmanlar eliyle yürütülmeye çalışılan bir kuruma dönüşerek profesyonelliğe vurgu yapmaktadır.

Yaşam, çevre üzerinde eylem yoluyla kendini yenileyen bir süreçtir. İnsanlar söz konusu olduğunda, fiziksel varoluşun yenilenmesiyle birlikte inançların, ideallerin, umutların, mutluluğun, sefaletin ve uygulamaların yeniden yaratılması gerçekleşir. Sosyal grubun yenilenmesi yoluyla herhangi bir deneyimin sürekliliği gerçek bir olgudur. Eğitim, en geniş anlamıyla yaşamın bu toplumsal devamlılığının aracı konumundadır (Dewey, 1955, s. 1-3). Böylesine yaşamsal düzeyde araçsal bir role sahip olan eğitime ihtiyacı olan tek varlık insandır. Çünkü eğitimden ahlaki terbiyenin yanı sıra terbiye (çocuğun bakımı ve beslenmesi), genel eğitim ve yetiştirmeyi de anlamalıyız. Buna göre insan, bebeklik (bakım ve beslenme ihtiyacı), çocukluk (eğitim ve öğretim ihtiyacı) ve öğrencilik (eğitim ve rehberlik ihtiyacı) evrelerinden birbiri ardına geçer (Kant, 2013, s. 31). İnsan bunu, diğer canlılardan farklı olarak doğuştan sahip olduğu akıl yetisi sayesinde idrak edebilen yapıya sahip bir varlık olarak yapar. Aynı zamanda bu akıl doğası gereği, kendini sürekli olarak yenileme ve geliştirme potansiyeline sahip bir yetidir. Yani bu yetiye sahip olan bir canlının, diğer canlılar gibi bir yaşam pratiği içerisinde olması düşünülemez. Bu yüzden doğuştan sahip olduğu akıl onu sadece beslenen, barınan ve gelecek zamanlarda var olmak için neslini devam ettirmeye çalışan bir canlı olmaktan ziyade sürekli bilinçli ve amaç dâhilinde eylemlerde bulunmaya itmektedir. Bu itibarla dünya hakkında bilgi edinmek ve ilgisiz resimler formüle etmek için bile, onunla başa çıkmak, denemek, kendimizi gözlemlemek, koşulları kontrol etmek zorundayız (Taylor, 1987, s. 476).

İnsan, var oluşuyla birlikte gerek kendine ve gerek doğaya karşı sürekli bir mücadele içerisine girerek gelişim adı altında kendini bir tür ispat etme girişiminde bulunmaktadır. Aslında bu ispat girişimi, hedeflediği yüksek uygarlık seviyesine ulaşmak için eksikliklerini giderip kendini daha mükemmel hale getirmeye yöneliktir. Öyleyse buradaki amaç, daha iyiye doğru bir değişim olarak tasavvur edilebilir. Bu değişim, değerli olanı içermektedir. Bu bakımdan eğitim, iyi bir iş gibi değerli bir amaca giden bir araç olarak değil, daha ziyade eğitilenlerin kendi başlarına değerli olan, yani özünde değerli olan faaliyetlere başlamalarını içerdiği için değerlidir (Winch ve Gingell, 2002, 71). Ve bu ancak insanın, eğitim yoluyla elde ettiği bilgiyi pratiğe dökerek kendini yenilemesi ve geliştirmesiyle mümkün olabilmektedir. Çünkü eğitim, sahip olduğu aklı sayesinde sürekli yenilenme ve gelişime açık bir yapıya sahip olan insanın gelişimine doğrudan etki eden en önemli işlevi görmektedir.

Eğitim insanı, genel itibarıyla bir önceki gerek fiziksel ve gerek zihinsel durumundan daha iyi bir duruma taşıdığını söylemek mümkündür. Ve diğer bir ifadeyle eğitim insanları ıslah etmek, onları daha iyi hale getireceği düşünülen deneyimlerin yoluna koymayı içerir (Peters, 1977, s. 2). Bu bağlamda insan hem kendisinde hem de çevresinde köklü değişikliklere ve dönüşüme yol açtığı aşikârdır diyebiliriz. İnsanın gündelik yaşamını devam ettirebilmek için basit aletlerden günümüzde var olan kompleks aletlere doğru yukarı yönlü bir ivme göstermesi, gelişimin en önemli göstergesi biçiminde ortaya konulabilir. Daha doğrusu taş aletlerden elektronik veya dijital aletlere doğru devasa bir gelişmedir bu. Bunun yanında teknik bilimler, fizik, kimya, biyoloji, tarih ve diğer bilim dallarının gelişmesidir bu. Diğer yandan ortaya koyduğu sanat, edebiyat ve felsefe, ayrıca onun kendi kişisel dünyasında gösterdiği büyük gelişmenin yansımalarıdır. O halde eğitim, bir biçimde doğuştan sahip olunan aklın yenilenme ve gelişime açık olmasıyla insanın kendisini olduğundan daha öte bir yerde konumlama ihtiyacını gidermek için gerekliliğe sahip en önemli işlevi görmektedir. Ve en önemlisi de bir düşünür olarak eğitimin, bir yandan ebeveynlerin "genellikle sadece çocuklarının bu dünyada saygın ve başarılı olmalarını düşündükleri", diğer yandan da "derslerini sadece kendi hedeflerine ulaşmak için bir araç olarak gören" yöneticilerin onları sokmaya çalıştıkları tuzaktan nasıl kurtarılabilceğini gösterir (Knat, 2013, s. 11). Nitekim insanın gelişmesinin önündeki en önemli engellerden bir tanesi de başkaları tarafından sahip olduğu zihinsel veya fiziksel becerilerin kısıtlanmasıdır.

Buna göre eğitim, toplumdaki farklı grupların uyum içinde, çatışarak veya uzlaşma ruhuyla hareket etmesiyle belirlenebilir. Amaçlar birbiriyle uyumsuz olmadığı sürece eğitimin birden fazla amacı olabilir. Mesela devlete sorgusuz sualsiz itaat eden yurttaşlar yetiştirmeyi, aynı zamanda karşılaştığı her öneriyi sorgulayabilen özgür ruhlu bireyler yetiştirmeyi hedeflemek mümkün değildir. Pek çok amaç birbiriyle genel olarak uyumludur ancak belli bir gerilim içinde mevcuttur. Kısmen bu, herhangi bir eğitim sürecinde mevcut olan zamanın sınırlı olmasından kaynaklanmaktadır. Kısmen bunun nedeni, bazı hedeflerin ancak diğerlerinin pahasına tam olarak gerçekleştirilebilmesidir. İzleyeceği hedeflerin kapsamı üzerinde hemfikir olan bir toplum, yine de her bir amacın göreceli ağırlığı ve her birine ne ölçüde öncelik verilmesi gerektiği konusunda anlaşmaya varmak zorundadır (Winch ve Gingell, 2002, s. 11). Ancak bu anlaşmanın daha iyi bir yönde olması gerektiği şüphesizdir.

Eğitim salt beceriyi, teknik bilgiyi veya bilgi toplamayı aşan bir bilgi ve anlayış bütünüdür edinilmesini içerir. Bu tür bilgi ve anlayış, becerilerin, prosedürel bilginin ve enformasyonun temelini oluşturan ilkeleri içermeli ve eğitim gören kişinin hem genel bakış açısı hem de kendi alanlarındaki standartlara bağlı kalması açısından yaşamını dönüştürmelidir. Bu bilgi ve anlayış bütününe, herhangi bir uzmanlığın, örneğin bilimdeki gelişiminin, bu uzmanlığın tutarlı bir yaşam modeli içindeki yeri bağlamında görüldüğü bir 'bilşel perspektif' eklenmelidir (Winch ve Gingell, 2002, s. 71). Sonuç olarak eğitim eleştirel düşünme, özgürce eylemde bulunma, karakter bütünlüğü, yaratıcı olma ve benzer açıdan çok yönlü gelişimini karakterize eder. Buradan yola çıkıldığında insan gibi bir canlı için eğitimin kati surette olması gerektiği şüphesizdir. Bununla birlikte kati surette olması gereken bu eğitimin nasıl bir muhteviyata sahip olması da ayrıca büyük öneme sahiptir.

2.1. Epistemik Eğitim

Eğitim, acaba özenle özgürce yaratıcı olma yeteneğimizin geliştirilmesine mi yönelecek yoksa doğası yalnızca talime izin veren yaratıkların ortaya çıkmasına mı hizmet edecek (Stirner, 2014, s. 9) türden mi olmalı? Kısacası eğitim, hangi temeller üzerine inşa edilmelidir? Bu soruya neredeyse herkes tarafından yakın bir ilgi gösterildiği bilinen bir gerçektir. Nitekim toplum hükümet, devlet aygıtı, çeşitli vatandaş grupları, inanç grupları, işletmeler ve bizzat eğitim uzmanları gibi farklı çıkar gruplarından oluşur ve sözü edilen bunların tümü eğitim üzerinde önemli etkiye sahip olabilir. Ve en önemlisi, hepsi de eğitimi kendi görüşleri doğrultusunda homojenleştirmek ister ve bu doğrultuda gayret gösterirler. Homojenleştirme isteğinin temelinde birtakım çıkarlar yatar. Daha çok temelde yatan çıkar ise, ya kendisi gibi bir düşünceye veya yaşam biçimine sahip olmayanlar tarafından zarar görme olasılığını bertaraf etmek ya da süregelen otoriter bir yapı geleneğinde yer alan ayrıcalıklı bir statüyü destekleyen konumun sürekliliğini sağlamak için çeşitli seslerin ortaya çıkmasına engel olmaktır. Sonuncu nedenden yola çıkıldığında, genellikle eğitime yönelik her yaklaşımın temelinde disiplini sağlama düşüncesi yatıyor ve öğretilen sadece itaat etmektir, başka türlü de olamaz zaten. Bu da birilerinin çıkarına hizmet etmek anlamına gelmektedir.

Reformasyon döneminde yani Devrim döneminden önce eğitim, bir iktidar yansıması biçiminde temel bir işleve sahipti. Bir güç olarak eğitim, ona sahip olanları, ondan yoksun olan zayıflardan üstün kıldı ve eğitilmiş kişi, ne kadar büyük ya da küçük olursa olsun, çevresinde güçlü, kudretli ve baskın bir kişi olarak kabul ediliyordu. Çünkü o bir otoriteydi. Herkes bu emir ve otoriteye davet edilemezdi; bu nedenle eğitim herkes için değildi ve evrensel eğitim bu ilkeyle çelişiyordu. Eğitim, üstünlük yaratır ve insanı efendi yapar. Dolayısıyla, efendi çağında eğitim bir iktidar aracıydı. Ancak devrim bu efendi-köle ekonomisini bozdu ve şu aksiyom ortaya çıktı: Herkes kendi kendinin efendisidir. Bununla bağlantılı olarak, aslında ustayı üreten eğitimin bundan böyle evrensel olması gerektiği sonucu ortaya çıktı ve gerçek evrensel eğitimi bulma görevi şimdi kendini gösterdi. Herkese açık evrensel bir eğitim arayışı, inatla sürdürülen dışlayıcı eğitime karşı mücadele etmeli ve Devrim bu alanda da Reform dönemi tahakkümüne karşı kılıcını çekmelidir. Evrensel eğitim fikri ile özel eğitim fikri çarpışmış, bu çatışma ve mücadele evrelerden geçerek çeşitli isimler altında günümüze kadar gelmiştir (Stirner, 2014, s. 12-13). Bu çekişme ve çarpışma ne kadar sert olursa olsun yine de hiçbir otorite, kendisi gibi düşünmeyen ve bunu açıkça ifade etmeye çalışan bireylerin sert karşı çıkışlarına maruz kalarak kendi ayrıcalıklı konumunu riske etmeyi göze alamazdı. Bu onun var oluş amacına aykırılık teşkil eder. Aksi takdirde sahip olduğu otoritenin yok oluşuyla karşı karşıya kalması kaçınılmaz olacaktır. Riske edilen bazı şeyler, sadece sahip olunan otoritenin devamına yönelik verilen küçük tavizlerdir. Bunun içindir ki otoriteler, günümüzde giderek daha da totaliterliğe doğru bir eğilim göstermektedirler.

Söz gelimi otorite biçimlerinin içerisinde yer alan inanç grubunun tepesinde bulunan birinin veya birilerinin, kendi otoritesini sarsacak edimlere müsamaha etmesi pekâlâ düşünülemez. Aynı zamanda dini otoriteye de sahip Firavunların eleştirilmesine sert tepkide bulunmadığı söylenebilir mi? Peki hangi Papa, sahip olduğu konumu kendisine sağlayan kutsalların direkt sorgulanmasına veya eleştirilmesine sessiz kalabilir? Özellikle Ortaçağ dünyasına geri gidildiğinde onlara karşı çıkışlara yönelik en ağır türden tepkiler verilmiş olduğunu görebilmek için tarih kitaplarına göz atmak yeterli olacaktır. Aynı şekilde totaliter rejimlerde benzer edimlere, bunların birer tehdit unsurları olarak algılanacağından anında müdahale edilmesi ve hatta gerekirse binlerce kişinin hayatına mal olması da kaçınılmazdır. Ataerki yapının sürekliliğini koruduğu bir aile kurumunda baba bile yeri geldiğinde, çoğunlukla demek daha doğru olur, otoritesinin ailenin diğer fertleri tarafından sorgulanmasından veya eleştirilmesinden pek hoşlandığı söylenemez.

Bu nedenle böyle perspektife sahip olanların kendi görüşleri doğrultusunda uygulayacakları bir eğitim neticesinde ortaya çıkacak homojenik yapı, ancak sözü edilen karşı çıkışların önüne geçilerek otoritenin sürekliliği sağlanabilir. Ancak çıkarları birbirinden farklı grupların kendi inanç, kültür ve gelenek perspektifleri doğrultusunda eğitime bir muhteviyat kazandırmaya çalışmaları, insanların bir önceki durumdan daha iyi bir duruma gelişim göstermeleri dikkate alındığında ne kadar doğru bir yaklaşım olabilir? Eğer bu türden bir perspektife katılmamız söz konusu değilse, epistemik bir eğitim anlayışı benimsemek insanların hepsine daha çok fayda sağlayacaktır. Çünkü epistemik bir eğitim, insanın doğası gereği içerisinde yaşadığı doğal bir dünyaya uyum gösterebilecek en uygun olan yegâne eğitim metodudur. Aksi takdirde daha önce yeryüzünde yaşayan birçok canlı türünün yok olduğu gibi doğal dünyada var olması mümkün olamaz.

Epistemik yönde bir eğitimin temelinde önemli kavram çifti yer almaktadır; rasyonel düşünme ve rasyonel sorgulama. Rasyonel düşünme, bilgi ediminin gerçekleşmesinde aklın ön planda tutulmasının önemine işaret etmektedir. Burada üzerinde durulacak herhangi olay veya nesnenin, kısacası öznenin ilişki kurabileceği her şey, akılsal süzgeçten geçirilerek bir değerlendirilmeye tabi tutulması söz konusudur. Çünkü ancak bu yönde hareket etme kabiliyetine sahip bir aklın, kesin ve evrensel bilgilere ulaşması kuvvetle muhtemel olabilir. Akıl, doğuştan sahip olunması itibarıyla herkeste ortak olan bir yetidir ve bu yetinin yerinde kullanılması ön koşulu sayesinde gerçeğin bilgisi elde edilebilir. Yani sadece beslenmek, barınmak ve korunmak gibi ihtiyaçlar üzerinde bir düşünce gerçekleştirmek olmamalıdır. Ayrıca aklın rasyonel düşünmeyle yetinmeyerek ilaveten beşerî tüm meselelerde sorgulama faaliyeti içerisine girmesi de gerekmektedir. Ve dolayısıyla bu da rasyonel sorgulamayı gerektirmektedir. Aslında bu, teorinin pratiğe dönüşmesi anlamına gelir. Bu itibarla rasyonel düşünme ve ilaveten rasyonel sorgulama, insanlığın keyfi ve baskıcı otoriteden kurtulmaya ve beşerî meselelerin bilimsel olarak aydınlatılmasını sağlar. Böylelikle rasyonel düşünme ve rasyonel sorgulama sayesinde birer dogmaya dönüşerek geleneksellik arz eden her şeyin önüne geçilmiş olur. Kısacası rasyonel düşünme ve sorgulama sayesinde, dogmaların önüne geçilerek eğitimin bilimsel ve evrensel değerler yönünde ilerlemesi sağlanmış olur. Çünkü uzun bir geçmişe dayanan bilgi, din, ahlak, siyaset gibi eğitimde geleneksel bir yapı arz ederek dogmatik bir forma dönüşmesi söz konusu olmuş ve bundan çıkış yolu ancak bilginin akılsal bir zemin üzerinden ilerleyerek eğitimin de bu zemin üzerinden yol almasını sağlamakla mümkün olabilmiştir. Bu, böyle bir zemin üzerinden bir ilerleme aracılığıyla eğitime epistemik bir temel sağlanmış olması anlamına gelmektedir.

Öğrencilerin rasyonel araştırmaya yönelik bir eğilime kavuşturulması fikri ve bu yönde bir faaliyet sergilenilmesi büyük bir öneme sahiptir. Bunun için düşüncelerimiz ve duygularımızla derinlemesine bütünleşemezsek, hayatımız birçok korku nedeniyle eksik, çelişkili ve parçalı olacaktır ve eğitim, hayata bütüncül bir bakış açısı kazandırdığı ölçüde büyük önem

taşımaktadır. Aksi takdirde, bireyin bütünlük zekasını uyandırmak yerine, onu belirli bir kalıba uymaya teşvik eder ve böylece tüm süreç içinde kendine dair bir anlayış geliştirmesini engeller (Krishnamurti, 2012, s. 9). Bu bakımdan yaygın olarak kabul edilen eğitimle ilgili görüş, öğrencilerin bilgi edinmelerinin ve rasyonel sorgulamaya katılma yeteneklerinin eğitimsel olarak önemli olduğudur ve iyi bir eğitim aracılığıyla öğrencilerin bu tür bir araştırmaya karşı bir takdir geliştirmeleri ve (yapabildikleri ölçüde) inanmalarını, yargulamalarını ve buna göre hareket etmelerini sağlamaktır. Böylelikle öğrenciler eğitimlerinde sorgulamaya ve bu yolla elde edilen kanıtların adayların inançlarına, yargılarına ve eylemlerine sunduğu gerekçelere değer vermeye yönlendirilmelidir. Çünkü eğer daha ileri düzeyde bir birey veya çağdaşlaşma ruhuna uygun bir seviyeye ulaşmak gibi derin bir kaygı taşıyorsak öğretme gibi eğitim faaliyetlerini, öğrenme gibi umut edilen eğitim sonuçlarını, müfredat gibi eğitimin temel unsurlarını veya bilgi ve anlayışa ulaşma ve rasyonelliği teşvik etme gibi önerilen eğitim amaçlarını ve ideallerini nasıl anlayabileceğimizi görmek büyük bir öneme sahiptir. Bu perspektiften bakıldığında eğitim ile ilgili kabul gören yaygın görüşün temelinde, epistemik eğitim anlayışı yer almaktadır. Nihayetinde çoğunluğumuz, olduğumuzdan daha geri bir düzeye doğru gitmeyi arzulamadığımızı söyleyebiliriz. Bu bağlamda değerlendirilecek olursak epistemik eğitimin merkezinde, insanların rasyonel araştırmaya katılmalarının ve bu araştırmanın meyvelerini ciddiye almalarının mümkün ve arzu edilir olduğu fikri yer alır; bu tür bir araştırmanın, doğal dünya, insanlık durumu veya soruşturmanın mümkün olduğu başka herhangi bir alanla ilgili gerçeğin peşinde koşmayı içerdiği anlaşılmaktadır. Bu, doğru ve yanlıştan bahsetmenin ve rasyonel inancın, ilgili kanıtlara dayanan ve uygun şekilde ilişkili olan inanç olarak meşruiyetini varsayar. Aynı zamanda, böyle bir inancın, yanıltıcı da olsa, (muhtemel) gerçeğin göstergesi olduğunu varsayar.

Gerçeği bulma arzusuna dönük rasyonel düşünme sonucunda sorgulamaya yönelten Epistemik eğitim, ayrıca bilgi üzerinde birilerinin tahakküm kurmasının ve bilginin manipüle edilerek dezenformasyona uğramasının önüne geçerek gerçeğin üzerinin örtülmesini engeller. Bilgi üzerinde kurulan tahakküm, beraberinde öğrencilerin birilerinin keyfi istekleri doğrultusunda bir yaşam sürmeyi getirecektir. Bu türden bir yaşam ben istediğim için değil, birileri istediği, arzu ettiği için bir yaşam sürmekten ibaret olacaktır. Felsefi bir perspektiften bakıldığında ben, ben değilimdir. Benim olmadığım bir durumda, ben kendime yabancılaşan sıradan bir canlı olurum. Daha doğrusu kendine yabancılaşmak, diğer canlılar ile aynı kategoride olmaktır. Böyle bir yaşam, çoğunluk tarafından arzu edilebilir ya da insan doğasına uygun bir yaşam olduğunu söylemek mümkün değildir. Böyle bir yaşam, birilerinin istediği biçimde giyinmek, birilerinin istediği şeyi yemek, birilerinin istediği biçimde herhangi bir şeyi dile getirmek, kısacası birilerinin istediği bir forma bürünmek anlamına gelmektedir. Elbette ebeveynlerin, benzer dünya görüşüne sahip toplumların veya milli olmak adı altında yola çıkan devletlerin kendine göre bireyler yetiştirme gayretleri bazı yönleriyle makul görülebilir. Örneğin ebeveynlerin ilkin aile bireylerine yardım edilmesi, onların korunması veya onlara yakınlık gösterilmesine yönelik bir bilgi doğrultusunda bireylerin eğitilmesinde bir sakınca görülmez. Ancak hak, hukuk, adalet gibi konularda herkesin eşit olduğu ve dolayısıyla kimsenin ayrıcalıklı konuma sahip olamayacağı biçimde bir bilgi doğrultusunda bireylere eğitim verilmemesinin çok büyük sakıncalar doğuracağı hemen görülebilir. Sakıncalar bireyi kör inanca sürekliler ve her kör inanç, içinde temel olarak nefret barındırır. Bir kör inanç doktrininde nefret öğesinin egemen olması pek olağandır (Russell, 2003, s. 103). Bu yönde bir eğitim, öğrencileri daha ilk başta kendini üstün görerek diğerlerini ötekileştirici bir inanca sürükleyerek çatışmaya yol açacaktır. Bir toplum nezdinde bunun en iyi örneğine, yakın zamanda arı ırk yaratma fikriyle yola çıkan Nazi dünyasında şahit olundu. Bu fikir, faşizan eğilimler yaratarak diğerlerinin yaşam hakkını elinden alarak bir bütün olarak yok saymaya götürmüştür.

Kant'ın ifade ettiği üzere "Öyle davran ki davranışın temelindeki ilke, tüm insanlar için geçerli olan evrensel ilke veya yasa olsun" (Kant, 2002, s. 46). Buradan yola çıkarak öyle bir eğitim olsun ki evrensel nitelikte bu eğitim herkesi hakikate ulaştıran özelliğe sahip olsun diyebiliriz. Hatta öyle bir eğitim olsun ki, "kendi kültürünü pek az önemseyecek, hatta küçümseyecek kadar kültürlü olacak bireyler" (Nietzsche, 2010, s. 12) ortaya çıkarsın. Daha genel bir söylemle her şeyden önce birey, Leibniz'in birimleri gibi, dünyayı yansıtmalıdır. Anlama ve bilme yönü insanın üstünlüğünün temelidir, ancak bu yön onun üstünlüğünün tamamı değildir. Dünyayı yansıtmak yeterli değildir, onu duygusal olarak yansıtmak gerekir: nesneye uygun özel bir duygu ve bilme eyleminden gelen genel bir haz. Ancak, bilmek ve duymak bütün bir insan olmak için yeterli değildir. Sürekli değişen bu dünyada insanlar da değişimlere hazırlanırlar; değişim yarattıklarının bilinciyle iradelerini kullanırlar ve güçlü olduklarını hissederek. Hedefe ulaşıldığında insanın yetkinliği en yüksek bilgi, duygu ve güç derecelerine kadar genişletilmelidir (Russell, 1969, s. 4-5). Bu nedenle epistemik yönde bir eğitim, bilgi üzerinde kurulan tüm tahakkümleri yıkarak birinin veya birilerinin istediği değil herkesin istediği ve aynı olabileceği nesnel hakikatlere ulaşmayı sağlar. Bu da bizi öğrencilerin bilgi edinmelerinin, nasıl sorgulayacaklarını öğrenmelerinin, bu tür bir araştırmaya ve sağladığı rasyonel gerekçelere değer vermelerinin, bu tür bir araştırmanın hakikate ilişkin bir araştırma olarak anlaşılmasının eğitimsel açıdan ne kadar önemli olduğunu düşünmeye sevk eder.

2.2. Doksatik Eğitim

Yaşamın olağan döngüsünde toplumsal doğasının bir gereği neticesinde insanlar, birbirine ihtiyaçları doğrultusunda karşılıklı iş birliği ve yardımlaşma içerisine girerler. Bu bakımdan Nietzsche'nin (2016) tanımladığı Üstinsan'ın (s. 6) aksine her şeyin üstesinden gelebilen üstün bir canlı olmadığımız çok açıktır. İşbirliği ve yardımlaşma neticesinde özne-özne ve özne-nesne arasında karşılıklı iletişimin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Özellikle özne-özne arası iletişim, beraberinde karşılıklı bir etkileşimi getirir. Etkileşim sonucunda olaylar hakkında birçok izlenimler edinilmesi söz konusu olur. Doğal eğilimi gereği, her insanda izlenimlere yönelik genel bir kanaat oluşmaktadır ve bu kanaat inanca dönüşmektedir. Dolayısıyla bu izlenimlerin çoğu kişisel inançlara göre şekil almaktadır. Nasıl inanyorsak, her şeyin öyle olmasını isteriz ve aynı şekilde karşılıklı ilişkilerimizde karşımızdakinden de böyle bir beklenti içerisine gireriz. Çünkü aynı inanca sahip olmak, bizi diğerleriyle ortaklaştırır düşüncesine apriori olarak sahibiz. Farklı inanca sahip olma durumunda diğerlerinden uzaklaştırır diye düşünürüz. Dünyanın düz olduğuna inanyorsak, karşımızdakinin de böyle bir inanca sahip olmasını beklemek kadar doğal bir şey ne olabilir? Aynı inanca sahipsek birlikte olabiliriz ancak aksine dünyanın yuvarlak olduğuna inanlar, bizim için mümkün merteye uzak durulması gerekenlerdir. Daha önemlisi bizim gibi benzer düşüncelere sahip olmamaları, olumsuzluk itibarıyla onlardan bize yönelik her an ne geleceğini bilememek korkusu yaratır. Zira en çok korktuklarımız, hakkında pek bir şey bilmediklerimizdir. O nedenle insanların çoğu, kendisine yabancı gelen herhangi bir yere gittiğinde ilk olarak aynı kültüre, gelenek ve göreneğe sahip veya en azından benzer dünya görüşünü paylaşan insanlarla bir arada olma gayreti gösterirler. Bu, yabancılardan gelebilecek olası tehlikelerin üstesinden gelme cesareti verir ve korkuyu asgari seviyeye indirmeye büyük oranda yardımcı olur.

İnsanların, aynı şeyleri düşünmesi ve bu yönde edimde bulunma zorunlulukları mı vardır? Hepimizin aynı tarz elbiseleri giymesi, aynı renklerden hoşlanması, aynı dini inancı benimsemesi ve aynı şeylerden tat alması mı gerekir? Ya da tersinden söylenilecek olursa, hepimiz tüm yönleriyle birbirimizden farklı olmak zorunda mıyız? Peki, bazı insanları bunun böyle olması gerektiği fikrine götüren nedir? Bunun doğru olduğuna yönelik kuvvetli bir inanç beslenildiği için midir? İnançlarımız, doğruluk için yeterli koşulu sağlar mı? Ancak araştırmaların gösterdiğine göre birey veya toplumların inandığı şeyler büyük oranda birbirinden farklılık göstermektedir. Çokça farklılık gösteren şeyin doğru olması mümkün müdür? İnançlarımız doğruluk için yeterli kabul görür ise, bu inançlar doğrultusunda bir yaşam biçimi de mantıksal açıdan doğru olacaktır. Aynı şekilde bu yönde verilecek eğitimin de doğal olarak doğru olma zorunluluğu ortaya çıkar. Ancak yakından ele alındığında inançlardan süregelen bir eğitim anlayışında kişiden kişiye, toplumdaki topluma ve devletten devlete değişen bir eğitim söz konusu olmaktadır.

Farklılıklardan yola çıkıldığında hepsinin aynı esnada birlikte doğru olması, Çelişmezlik İlkesi gereği mantık kurallarıyla tezatlık içerisindedir. Farklılıklar itibarıyla, biri doğruyken diğerinin yanlış olması gerekmektedir. Yani aynı esnada hem teosantrik hem de etnosantrik bir düşüncenin birlikte doğru olduğunu söyleyemeyiz. Diğer yandan yine farklılıklar itibarıyla hepsinin aynı zamanda yanlış olması da söz konusu olabilir. Yani hepsi ya birden doğru ya da birden yanlıştır kuralı. Bu da Üçüncü Halin İmkânsızlığı ile açıklanabilir. Hem farklılıklardan gelen hem de bütünüyle olan yanlışlığın temelinde inançlarımız yer almaktadır. Bunlar da genel itibarıyla geçmişten günümüze intikal eden doğru diye kabul gören yanlışlardır. Daha net bir ifadeyle çoğu dini ritüeller, gelenek ve görenekler tarafından oluşturulan ve nesilden nesile aktarılan doğru diye kabul edilen yanlışlardır. Çünkü bunlar temelde genellikle rasyonellikten uzak olan inançlardır ve bu nedenle yanlış olmaları kaçınılmazdır. Ancak bir süre sonra bunların sorgulanması ve eleştirilmesi söz konusu olmadığı için birer dogma haline gelerek olağan bir yaşam biçimine dönüşmektedir.

Yanlış inançlar üzerine inşa edilen eğitim anlayışı da beraberinde yanlış bir eğitimi getirmesi elbette şüphesizdir. Böyle bir anlayışın tüm eğitim alanlarında kendini göstermesi de kaçınılmazdır. Yani dini ritüellerin, geleneklerin ve göreneklerin yer aldığı bir eğitim, genel itibarıyla doğru olmayacaktır. Buna 'Doksatik Eğitim' anlayışı diyebiliriz. Doksatik eğitimin temel amacı, istenilen ve arzu edilen biçimde bireyler yetiştirilmesi yer almaktadır; benim sahip olduğum benzeri düşünceyi paylaşan ve benim istediğim şey doğrultusunda hareket eden bireylerden teşekkül eden bir dünya. Bunun temeli, böyle bir şey istemeyi kendinde hak görmeye dayanır. Ancak böyle bir hakkın nerden geldiği her zaman bir muamma olarak kalmaya devam etmektedir. Benim dikte ettiğim düşünce, irrasyonel bir çerçevede ise yanlıştır. Ancak rasyonellikten uzak doksatik eğitimde yetişen bireyler, doğal olarak yanlış doğru olarak algılayacak ve bu yönde tutum sergilemekte herhangi bir anormallik görmeyecektir. Ten renginden gelen farklılığı bir çeşitlilik yerine biyolojik bir üstünlük algısıyla eğitilen bireyler, diğerlerini pekâlâ küçük görmekte herhangi bir yanlışlık görmeyeceklerdir. Ve hatta kendi renginden olmayanların salt kendilerine hizmet etmeleri için var olduklarına inanacak kadar ileriye gidecektir. Dolayısıyla bu tutum doğrultusunda irrasyonel bir yaşam biçimi benimsemesi de gayet normal olacaktır. İnsanın en temel yetisi olan ve onu ayrıcalıklı kılan usun yer almadığı bir yaşam biçimi ise, insanı diğer canlılar kategorisine sokar. Daha açık bir ifadeyle Aristo'ya atıfla, düşünen hayvan kategorisinden salt hayvan kategorisine düşeriz.

Doksatik bir eğitimden geçen bireylerin, başkaları ile olan ilişkileri de rasyonellikten uzak olma ihtimali çok yüksektir. Nitekim iki yanlıştan doğru çıkmasını beklemek beyhudedir. Matematik diliyle, eksi ile eksi toplamından artı çıkmaz. Doğal

olarak karşılıklı ilişkilerin meydana getireceği irrasyonallite, insanları bir bütün olarak yanlışa sürükleyecektir. Bu da toplumsal bir kaosla eşdeğerdir. Çünkü yanlış temeller üzerine kurulan herhangi bir yapının sürekliliği söz konusu olamaz, eninde sonunda çökerek tıpkı devletlerin yıkılması gibi kaosa sebebiyet verecektir. Ya da kimya diliyle, asidik ile bazik maddelerin bir araya konulmasının patlamaya neden olacağı gibi.

Aynı zamanda bir bütün olarak yanlış içerisinde olmak, insanın veya toplumların gelişiminde en büyük engeli teşkil edecektir. Yani tesadüf eseri, ateşi ve tekerleği bulmaktan öteye geçemeyen ilkel bir toplum. Bu bağlamda insan, yaşamı kolaylaştıran basit aletlerden kompleks aletlere geçemezdi. İnsan, daha iyi korunmak ve konfora erişmek için mağara veya ağaç kovuklarından devasa yükseklikteki beton yapılara yerleşemezdi. İnsan, kitlesel hastalıklara çare bulmak için tedavi yöntemleri bulamazdı. İnsan, bir yerden başka bir yere daha kısa bir zamanda ulaşmak için uzun mesafeleri kat edecek hızlı ulaşım araçları yapamazdı. İnsan, evrende bizden başka canlılar var mı diye dünya dışına çıkmak için uzay araçlarını yapıp başka gezegenleri keşfedemezdi. Ve insan, içsel yaşantının incelikli bir dışavurumu olan sanat icra edemezdi.

Doksatik eğitim anlayışı sonucunda içine düşülen yanlışlar, bireyleri ayrıca birbirine yakınlıştırmaktan ziyade bütünüyle uzaklaştırdığını ifade ettik. Hatta yeri geldiğinde ise bireyleri bir çatışma içerisine sokma tehlikesi ortaya çıkarmaktadır. Çünkü bu eğitim anlayışıyla yetişen her birey, kendi doğrusuna sahiptir ve bunda ısrar etmekten çekinmeyecektir. İnsan insanın kurdu olması (Hobbes, 2007) nedeniyle bu ısrar, karşıdakile bir çatışma durumu yaratır. Daha büyük ısrar, daha büyük çatışma anlamına gelmektedir. Daha büyük çatışma ise, insanları telafisi mümkün olmayan felaketlere götürür. En basitinden her devlet kendisince herhangi bir toprak parçası veya bir şey üzerinde hak ettiğinde ve bunun doğru olduğunda ısrar ettiğinde büyük felaketler kaçınılmazdır. Bunun en iyi örneğini savaşlar teşkil etmektedir. Bu yüzden geçmişte çok büyük yıkımlar söz konusu olmuş ve aynı şekilde günümüzde de çok büyük yıkımlara neden olmaya devam etmektedir. Buna yönelik günümüzde yaşanmaya devam eden savaşlar gibi birçok örneğe sahibiz. Sahip olunan dini inançların kati surette doğru olduğuna ısrar ederek diğer dini inançları yanlış olduğuyula itham ederek başka bir çatışma türü de ortaya çıkmaktadır. İnsanların ayrışmasının yanında bu çatışmalar da aynı şekilde bazen çok büyük yıkımlara yol açtığı aşikârdır. Geçmişte vuku bulan Haçlı Seferleri, buna en iyi örnektir diyebiliriz. Çok uzağa gitmeden, gündelik hayatta da buna benzer ayrışmaların ve çatışmaların söz konusu olduğu olası durumlar sıkça yaşanmaktadır. Duygusal hareket ederek iyi ve kötü veya güzel ve çirkin kavramları üzerinden birçok konuda kişisel kanaatten öteye geçmeyen yorumlarda bulunmak ve bunun doğru olduğuna ısrar etmenin yarattığı çatışmalar, çok bilindik olanlardır.

Özetle söylenildiğinde Doksatik eğitim, faşisttir. Evrensel akıl, doğal iyilik ve kaçınılmaz ilerleme fikirlerine dayanan Aydınlanma, insanlığı irrasyonallizmin ve batıl inançların karanlığından kurtarmaya kendini adanmıştı. Ancak on dokuzuncu yüzyılın sonlarında düşünürler insan aklının sınırlarını vurgulamaya ve daha güçlü olan dürtü ve dürtülere dikkat çekmeye başladılar. Her ne kadar anti-rasyonalizm mutlaka sağcı veya protofaşist bir karaktere sahip olmasa da faşizm, Aydınlanma karşıtı düşüncenin en radikal ve aşırı biçimlerine siyasi ifade kazandırdı. Anti-rasyonalizm faşizmi çeşitli şekillerde etkilemiştir. İlk etapta, faşizme belirgin bir anti-entelektüalizm kazandırdı; bu, soyut düşüncüyü küçümseme ve eyleme saygı duyma eğilimini yansıtıyordu (Heywood, 2012, s. 202-203). Bununla birlikte Doksatik eğitim, fundamentalisttir. En geniş anlamıyla köktencilik, 'temel' veya 'temel' olarak görülen fikir ve değerlere bağlılığı ifade eder. Temel inançlar, çevresel ve daha geçici inançların aksine, teorik bir sistemin çekirdeği olarak kabul edildiğinden, genellikle kalıcı ve değişmez bir karaktere sahiptirler. Dolayısıyla Fundamentalizm, içerikleri ne olursa olsun, belirli ilkelerin tartışılmaz ve ağır basan otoriteye sahip temel 'gerçekler' olarak kabul edildiği bir düşünce tarzıdır (Heywood, 2012, s. 287-289). Doksatik eğitim, fanatiktir. Kendi fikirlerimi, hatta kanaatlerimi bana ait bir şeymiş ve dolayısıyla (belki de bilinçsizce) seramla ya da ahırsal eşyalarımı gurur duyduğum gibi gurur duyduğum bir şeymiş gibi ele aldıkça, bu fikirler ve kanaatler kendi ataletleri (ya da benim onlara karşı ataletim ki bu da aynı anlama gelir) nedeniyle üzerimde zalimce bir güç kullanma eğiliminde olacaklardır; bu, tüm biçimleriyle fanatizmin ilkesidir (Marcel, 2007, s. 166). Son olarak Doksatik eğitim, dogmatiktir. Dogmatizm, felsefe ve bilimde zaman ve mekânın spesifik şartlarını, hakikatin somutluğu ilkesini göz önüne almaksızın, değişmez kavram ve formlere dayanan bir düşünce tarzını belirten bir terimdir. Dogmatizm'in kaynağı, tartışılmaz hakikatler olarak ileri sürülenlerdir (Rosenthal ve Yudin, 1997, s. 117).

Sonuç

Her canlı, kendi yaşamını koruma içgüdüsüne sahiptir. Bir canlı olarak insan da yeryüzüne adımını attığı ilk günden bugüne kadar kendi neslini devam ettirmek bakımından doğanın katı koşullarına karşı büyük bir mücadeleye girişmektedir. Aynı zamanda diğer canlılardan farklı olarak insan, bilinçli bir biçimde fiziksel olmasa da genlerin aktarımı yoluyla biyolojik olarak kuşaklar boyunca var olma mücadelesini de vermektedir. Bunu ancak diğerleriyle gireceği iş birliği ve diğerlerinden alacağı yardım sayesinde yapabilmektedir. Bu bağlamda tek başına bir yaşama tutunamayan insanın ancak en az birinin bakımına ve rehberliğine ihtiyaç duyduğu göz önüne alındığında, onun toplumsal bir canlı olduğu da şüphe götürmezdir.

Toplumsal bir varlık olarak insan diğerleriyle olan ilişkileri doğrultusunda kendini değiştirmek, dönüştürmek ve geliştirmek ihtiyacı duyar. Çünkü bu onun statik değil dinamik bir doğaya sahip olduğunun bir kanıtıdır ve dinamik doğaya sahip olan insanın dinamizmi onu sürekli olarak ileri itmektedir. İleriye gitmesinde en temel itkiyi eğitimden almaktadır. Eğitim, insanın var olma ve ileri gitme mücadelesinde ona her tür bilgi ve donanımı sağlar. Eğitim, en önemlisi bilginini daha da genişlemesini sağlama işlevi görerek, bir üst gelişim aşamasına geçmeyi sağlamaktadır. Alet yapma becerimiz olmasaydı ve bu bilgiyi diğerlerine eğitim yoluyla aktarmasaydık yok olan birçok canlı türü gibi yok olmamız kaçınılmaz olurdu. Çünkü olumsuz yönde sürekli değişen doğa koşullarına adaptasyonu sağlamak için gerekli aletlerin üretimi ancak yeterli bilgi ve donanıma sahip olmayı zorunlu kılmaktadır. Yine aynı şekilde bilginin eğitim yoluyla birikimli bir aktarımı olmasaydı daha konforlu bir yaşama sahip olmamız mümkün olmayacaktı. Nitekim konforu sağlayan birtakım eşyalar gerekmektedir. Bu nedenle düşünen bir canlı olarak insan için eğitim, ontolojik bir gerçekliktir. Onun realitesini ve zorunluluğunu göz ardı etmek mümkün değildir.

Ontolojik bir realite olan eğitimin nasıl bir içeriğe sahip olması gerektiği daha büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü insan var olma mücadelesinde başarıya ulaşmak ve kendini daha ileriye taşımak istiyorsa, eğitimi sağlam temeller üzerine inşa etmek için onu sistematize etmesi gerektiğini deneyimler yoluyla bilincine varmıştır. Bunu Thales ile birlikte aklın ön plana çıkarılmasıyla, metafiziğe ve mitlere dayanan bir dünya görüşüne karşı çıkışta rahatlıkla görebiliriz. Daha doğrusu bunlara yönelik eleştirisiyle başladığımızı söyleyebiliriz çünkü eleştiri, insanlığın var oluşunun en sağlam kanıtıdır. Dile getirmemek, yapmamak ve etmemek, öteki canlılarla hiçbir farklılığının olmadığını da yadsımamak gerekir. Bu bağlamda eleştiri, ilkelikten uygarlık düzeyine geçişi sağlayan insanın en temel özelliği varsaymamak için hiçbir sebep yoktur. Bütün insanların her şeyiyle sustuğu daha doğrusu tüm insanların üç maymunu oynadığı bir hayat, ne kadar yaşanmaya değer olabilir? Sorgulanmayan bir hayatın yaşanmaya değer olmadığını Sokrates çok iyi farkındaydı ve ölümü göze alacak kadar neredeyse bütün hayatını bu uğurda harcadı. Öyleyse eleştiri, insanın var oluşuyla birlikte başlamış ve insanın yok oluşuna kadar sürecek bir olgu şeklinde özetleyebiliriz. Ve bu olgunun sistematik biçimde ortaya çıkmasını sağlayan şey, epistemik temelli bir eğitimden geçer. Yeryüzünde vuku bulan her şey artık aşkın varlıklarla değil, yine yeryüzü sınırları içerisinde neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklanabilir. Sistematik bir eğitimin temelinde epistemik bir anlayış yer almaktadır. Epistemik anlayış, bilime dayanmaktadır. Bilim ise deney, gözlem ve rasyonalite temellidir.

Deney, gözlem ve rasyonalitenin ısrarına dayanan bir eğitimde katı bir dogmatizme evrilen gelenek, görenek, dini inançlar ve kişisel arzu ve isteklerin yeri yoktur. Çünkü sözü edilen tüm bunlar kişiden kişiye, toplumdaki topluma ve devletten devlete göreceliği söz konusu olduğu için evrensel olmaktan bir hayli uzaktır. Akıl ve ona dayanan deney ve gözlem, evrensel bir olgudur ve bunların sözü edilen dogmatizmle neredeyse hiçbir ilişkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle deney, gözlem ve rasyonalite temelli bilime dayanmayan her şey kişisel bir nitelik arz etmektedir. Salt kişisel nitelik taşıyan her şey ise Doksa'nın sınırları içerisine dâhil olmaktadır. Doksatik bir anlayış, gerçekliğe olan antipatisiyle yanlış ile eşdeğerliliğe sahiptir. Çünkü duyguların domine ettiği görüşlerin aldatıcılığına sürüklenmektedir. Doksatik bir anlayış üzerine inşa edilen bir eğitim anlayışa da doğru olmaktan uzak olacağı için genel-geçerliliği söz konusu olmayacaktır. Öyleyse ontolojik bir değere sahip olan eğitim, insanın varoluşsal mücadelesinde en temel öge olarak öne çıkmaktadır. Bu eğitimin içerisinde araştırma, sorgulama ve eleştirme gibi kavramlar yer almaktadır. Özellikle sözü edilen kavramların başında gelen "eleştirden vazgeçmek demek, daha yüksek düzeydeki bir bilgiye doğru yolunu değiştirmek anlamına gelir" (Adorno, 2006, s. 109). Yani "eleştirel bir bilinç ve bir bütünlük düşüncesine varmadan, olayların akışına göre, çevrenin zorla kabul ettirdiği bir dünya görüşüne" (Gramsci, s. 52) sahip oluruz. Bu nedenle eğitimin epistemik değerinde olması, araştıran, sorgulayan, eleştiren ve bir özne olduğunun ayırdına varan insanı ileriye taşıması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Bilhassa özünde araştırmanın sorgulamanın ve eleştirenin olduğu bir eğitim, ilerlemenin can damarıdır. Ve bu insanın ontolojik varlığını serimlediği şeydir. Bu atmosfer içerisinde söylenildiğinde en değerli olan, doksatik eğitim yerine epistemik değere sahip olan eğitimidir.

Kaynakça | References

- Adler, A. (1984). *Güç Çocuğun Eğitimi* (Üçüncü Basım). (N. Önel, Çev.). Varlık Yayınları.
- Adorno, T. W. (2006). *Eleştiri-Toplum Üzerine Yazılar* (Birinci Basım). (M. Y. Öner, Çev.). Belge Yayınları.
- Audi, R. (2003). *Epistemology-A Contemporary Introduction To The Theory Of Knowledge* (Second Edition). Routledge Press.
- Barrett, W. (1962). *Irrational Man-A Study in Existential Philosophy* (Second Edition). Anchor Books.
- Carr, D. (1994). Knowledge And Truth İn Religious Education, *Journal Of Philosophy Of Education*, 28 (2), 221-38.
- Demir, A. (2015). Platon'da İdea-Tikel İlişkisi: Episteme ve Doksa, *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 285-300.
- Descartes's Rules For The Direction Of The Mind (1957). (E. E. Harris, Trans.). George Allen & Unwin Ltd.
- Dewey, J. (1955). *Democracy And Education-An Introduction To The Philosophy Of Education* (Twenty-Eight Edition). The Macmillan Company.
- Gerson, L. P. (2009). *Ancient Epistemology* (First Edition). Cambridge University Press.
- Gramsci, A. *Aydınlar ve Toplum (Denemeler)* (V. Günyol, F. Edgü ve B. Onaran, Çev.). Çan Yayınları.
- Guthrie, W. K. C. (1977). *The Sophists*. Cambridge University Press.
- Güçlü, A. ve Erkan Uzun, E. (2002). "Doksa", *Felsefe Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları.
- Heidegger, M. (2018). *Varlık ve Zaman* (İkinci Basım). (K. Ökten, Çev.). Alfa Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 2006).
- Heywood, A. (2012). *Political İdeologies- An Introduction*. Palgrave Macmillan.
- Hobbes, T. (2007). *Leviathan* (Altıncı Basım). (Semih Lim, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1977).
- Kant, İ. (2002). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi* (Üçüncü Baskı). (İ. Kuçuradi, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu. (Orijinal eserin yayın tarihi 1972).
- Kant, İ. (2013). *Eğitim Üzerine* (Üçüncü Baskı). (A. Aydoğan, Çev.). Say Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1936).
- Die Fragmente der Vorsokratiker* (1960). (W. Kranz, H. Diels, Ed.). Weidman Press.
- Krishnamurti, J. (2012). *Eğitim ve Yaşamın Anlamı*. (A. Açıkgöz, Çev.). Omega Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1953).
- Laertios, D. (2003). *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (Birinci Baskı). (C. Şentuna, Çev.). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1964).
- Marcel, G. (2007). *Being and Having*. (K. Farrer, Trans.). Dacre Press.
- Nietzsche, F. (2016). *Böyle Söyledi Zerdüşt* (IX. Basım). (M. Tüzel, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010). *Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine* (Üçüncü Baskı). (G. Aytaç, Çev.). Say Yayınları.
- Noddings, N. (1995). *Philosophy of Education* (First Edition). Westview Press.
- Okasha, S. (2002). *Philosophy Of Science-A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
- Peters, R. S. (1977). *Education And The Education Of Teachers*. Routledge Press.
- Peters, F. (2004). *Antik Yunan Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Birinci Baskı). (H. Hünler, Çev.). Paradigma Yayınları. (Orijinal eserin yayın tarihi 1967).
- Popper, K. R. (2015). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. (Işın Aka ve İbrahim Turan, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Platon. (2010). *Devlet* (XX. Baskı). (S. Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, Çev.). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Preus, A. (2007). *Historical Dictionary Of Ancient Greek Philosophy*. Scarecrow Press.
- Reboul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi*. (Işın Gürbüz, Çev.). İletişim Yayınları.
- Rosenthal, M. ve Yudin, P. (1997). *Felsefe Sözlüğü* (117-118). (A. Çalışlar, Çev.). Sosyal Yayınları.
- Rousseau, J. J. (2009). *Emile "Bir Çocuk Büyüyor"* (Sekizinci Baskı). (Ü. Akagündüz, Çev.). Selis Kitaplar.
- Stirner, M. (2014). *Eğitimimizin Sahte İlkesi Ya Da Hümanizm ve Realizm* (Birinci Baskı). (M. Fikret Aragüç ve M. Hanifi Macit, Çev.). Fenomen Yayınları.
- Russell, B. (2003). *Bilimin Toplum Üzerindeki Etkileri* (İkinci Basım). (E. Esençay, Çev.). İlya Yayınevi.
- Russell, B. (1969). *Eğitim ve Toplum Düzeni*. (N. Bezel, Çev.). Varlık Yayınları.
- Taylor, C. (1987). 'Overcoming epistemology', in K. Baynes, editör. J. Bohman, and T. McCarthy, *After Philosophy: End or transformation?* MIT Press.
- Toku, N. (2002). Eğitim Felsefesi Üzerine. <http://www.nesettoku.com.tr/?p=456>.
- Winch, C. ve Gell, J. (2002). *Key Concepts*.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacılar verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında, her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiklerini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın herhangi bir kişi ya da kuruluş ile çıkar çatışması yoktur. Ayrıca herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.